

De tekst van de publicatie van Dr. L.J.F. Janssen uit 1867 over het Huldtooneel en zijn bevindingen betreffende zijn archeologische werkzaamheden ter plaatse.

Titelblad

Het gedenkteeken op het huldtooneel DOOR Dr. L.J.F. Janssen.

Den 5 November 1863 had te Heemskerk (in Kennemerland) eene eenvoudige, maar treffende plegtigheid plaats, die wel verdient meer algemeen bekend te worden; zij was zeldzaam van aard, edel in bedoeling en gepast van uitvoering, en zal zeker door elken vereerder van den vaderlandschen voortijd op prijs gesteld en in aandenken gehouden worden.

Dr.L.J.F. Janssen

Bekend is te Heemskerk de groene heuvel, ten westen van den straatweg, die bij onze geschiedschrijvers het Huldtooneel geheeten is. Op dien heuvel werden eertijds, volgens de overlevering, de graven van Holland als heeren van Kennemerland ingehuldigd; als historisch zeker wist men, dat JAN VAN BRABANT, tweede echtgenoot van JACOBA VAN BEIJEREN, in het jaar 1415, als zoodanig er de huldiging ontving.

Op bovengemelden dag nu was deze heuvel in feestgewaad gehuld, met vlaggen versierd, en getuigde van het levendigst gewoel van honderde bezoekers, edelen en landlieden, zoo velen als daar zeker sedert de laatste huldiging van een graaf van Holland niet vereenigd waren. De aanleiding was deze: er zou de eerste steen gelegd worden van een eenvoudig gedenkteeken, dat er door den eigenaar des heuvels, Jhr. D.T. GEVERS VAN ENDEGEEST, zou worden opgericht. Dat gedenkteeken bestond in eene driezijdige van boven afgeknotte naald van hardsteen, aan elke zijde van een opschrift voorzien. Op de voorzijde stond: De graven van Holland werden hier, naar overlevering, als heeren van Kennemerland gehuldigd. Op de tweede zijde: Wandelaar, wil dit gedenkteeken eerbiedigen. Op de derde: Door Gevers van Endegeest en zijne vrouw M.J. Deutz van Assendelft opgericht, 1863.

Jhr.D.T. Gevers v Endegeest

Aan weêrszijde van dit gedenkteeken stond eene vaste steenen bank, ten gerieve der bezoekers. De heer GEVERS opende de plegtigheid met eene toespraak, waarbij hij de eerste aanleiding tot het plaatsen van dit gedenkteeken vermeldde. Ter tijd was aan hem een verzoek gericht door de Koninklijke Akademie van Wetenschappen (Afdeeling Letterkunde) om dien heuvel, eerbiedwaardig door aloude herinneringen, voor slooping en schending te bewaren. Hieraan had hij gemeend te moeten voldoen; terwijl hij door het plaatsen van een gedenksteen dien heuvel wenschte te eeren en daardoor mede te werken, dat zijn ongeschonden voortbestaan gewaarborgd mogt zijn. Hij vermeldde voorts, door den Leidschen oudheidkundige Dr. L.J.F. JANSSEN verzocht te zijn om, vóór het leggen der fundamenten van den steen, op die plek eene opgraving te laten doen, tot onderzoek naar overblijfselen van den voortijd; ten einde daardoor zoo mogelijk tot eene bepaling van de oudheid en de oorspronkelijke bestemming des heuvels te geraken. De uitkomst dier opgraving had aan de verwachting voldaan; zij had geleerd, dat hier eene zeer oude historisch merkwaardige plaats was, die reeds lang vóór onzen grafelijken tijd in aanzien was geweest, hetgeen gebleken was uit onderscheidene gevonden overblijfselen, die op lijkverbranding en offerhanden wezen; voorts dat de heuvel kennelijk door menschenhanden was opgehoogd, en niet, gelijk men dusver vermoed had, een natuurlijke duinheuvel was. Ten slotte nam de spreker aanleiding uit een der opschriften van den gedenksteen, om de omstanders te verzoeken, indachtig te zijn aan den inhoud der bede: eerbiediging van het gedenkteeken.

Jhr. Rendorp van Marquette

Hierna werd door den burgemeester der gemeente, Jhr. RENDORP VAN MARQUETTE, de slotsteen van het fundament gelegd, en namens de gemeente van Heemskerk aan den heer GEVERS VAN ENDEGEEST dank betuigd voor de plaatsing van dit gedenkteeken, dat, volgens zijn bescheiden gevoelen, zeker nog menigen bezoeker naar die gemeente lokken, en alzoo niet slechts tot haar eer, maar ook tot haar voordeel strekken zou; zoodat hij volgaarne beloofde het gedenkteeken onder zijne ambtelijke bescherming te nemen. Eindelijk vatte nog de predikant der plaats, de heer LEFFEF, het woord op, de plegtigheid met eene doeltreffende toespraak besluitende.

De eenvoudige feestelijkheid eindigde met het zingen onzer nationale liederen, en begunstigd door het fraaiste weder, heeft de daar verzamelde jeugd zich nog lang vermaad met zang en dans, rondom het opgerigt gedenkteeken.

Dit kleine feest zal zeker lang in herinnering blijven van allen, die het bijwoonden. Moge de opgerigte gedenksteen ook aan het verre nageslacht getuigen, dat Nederland zich in onze dagen nog op mannen beroemen kon, die de historisch gedenkwaardige overblijfselen van den voortijd waardig weten te eeren en krachtig te beschermen.

Die plek was het wel waard met zulk een herinneringsteeken vereerd te worden. Zeide de overlevering, dat de graven van Holland en Zeeland, er als heeren van Kennemerland gehuldigd waren, thans reeds is gebleken, dat deze overlevering geen verdichting, maar waarheid is geweest. De overlevering werd het eerst vermeld door JUNIUS in zijne Batavia (1575); en deze is door alle latere plaatsbeschrijvers en plaatspoëten nageschreven. De meesten daarvan zijn aangevoerd in SMIDS, Schatkamer enz. en BROUERIUS à NIDEK, Kabinet van Nederl. Oudheden en het Verheerlijkt Kennemerland. Met voorbijgaan van hetgeen bij deze te lezen is, willen wij ons enkel bepalen tot hetgeen bij hen niet is te vinden, te weten, het antwoord op de vraag: of het historisch zeker is, dat op dien heuvel meer dan één der Hollandsche graven als heer van Kennemerland gehuldigd is? Wij kunnen op die vraag bevestigend antwoorden, en zullen de bescheiden beknopt mededeelen.

Albert van Beieren

Het vroegste bewijs, dat op dien heuvel een graaf van Holland gehuldigd is, dagteekent van het jaar 1361. Het geldt de huldding van hertog ALBERT, en wordt gevonden bij den gelijktijdigen en geloofwaardigen JOHANNES à LEIDIS. Deze berigt in zijne Annales Egmundani, op het jaar 1361, dat drie monniken, op last van het klooster van Egmond, naar 'Scippelinger' zijn getogen, naar Hertog ALBERT, die dáár toen aangekomen was 'om door de Kennemers gehuldigd te worden (ut homagiaretur a Kynnemeriis),' en dat die monniken den hertog verzocht hadden 'om vrede te willen stichten tusschen den abt van Egmond en ridder Johannes van Egmond.' De hertog had hun toen geantwoord, dat zij hem volgen zouden naar Catwijk, waar hij hen hooren en hunnen wensch vervullen zou. Toen ALBERT te Catwijk was aangekomen 'om er door de Rijnlanders gehuldigd te worden,' hebben zich voornoemde monniken tot hem begeven en heeft hertog ALBERT den vrede bevolen, enz. Dit verhaal laat geen redelijken twijfel over, of hertog ALBERT is op onzen heuvel in Kennemerland gehuldigd. Dat toch 'Scippelinger' dezelfde plek is, die later en nu nog heden 'Huldtooneel' genoemd wordt, kan niet wel aan bedenking onderhevig zijn, omdat dezelfde heuvel in het jaar 1632, nog onder den niet veel verschillenden naam van 'Scipelenberg' voorkomt in het Kaartenboek, op het Gemeente-Archief te Heemskerk berustende, en de landlieden hem ook heden nog onder dezen naam kennen. Wij hebben daarom tot betoog van de identiteit van 'Scippelinge of Scippelinger' en van 'Huldtooneel' niet eens noodig de overlevering te hulp te roepen. JOHANNIS à LEIDIS heeft wel niet met even zoo vele woorden gemeld, dat de huldding van graaf ALBERT toen te Scippelinge werkelijk volbragt is; maar zulks blijkt voldoende uit zijn verhaal, waarbij hij den hertog met een gelijk oogmerk van Scippelinger naar Catwijk laat reizen. Het is opmerkelijk, dat deze bijzonderheid, de huldding der graven van Holland en Zeeland door de Rijnlanders te

Catwijk, door onze geschiedschrijvers geheel voorbij gezien is, ofschoon men zeer goed wist dat er uit Catwijk grafelijke brieven betekend waren; men vindt er bij voorbeeld bij SCHREVELIUS, Haarlem, bl. 252.

Een tweede voorbeeld van grafelijke hulding op ons Huldtooneel wordt gevonden in eene grafelijke rekening van het jaar 1418, van den thesaurier HUGO Heer tot CULEMBORG, waarvan een exemplaar in duplo berust op het Rijks Archief te 's Gravenhage. Die rekening vermeldt de belooning van eenen bode, door hertog JAN VAN BRABANT, terstond na zijn huwelijk met JACOBA VAN BEIJEREN, uit 's Gravenhage naar Kennemerland gezonden, om aldaar zijne hulding voor te bereiden.

Daaruit blijkt, dat op den 29 Maart 1418, de bode (messagier) NEENKEN uit 's Hage gezonden werd naar 'WILLEM VAN BREDERODE, op den huize Brederoden, en naar JAN VAN HEEMSTEDEN,' voorzien van brieven, inhoudende, dat men 'de Kennemers eene wete doen soude, te wesen (aanwezig te zijn) tot Scepelenberghe, om mijn heere van Brabant aldaar te hulden.' Daarvoor was, volgens die rekening, aan voormelden bode betaald 'III Sc., III den gr.,' zoo dat het niet twijfelachtig is of de bode heeft zich van zijn last gekweten. Deze rekening (of liever een gebrekkig uittreksel daarvan) was ter tijd aan WAGENAAR niet onbekend gebleven. Daar, waar hij in zijne Vaderl. Geschiedenis (Dl. III, bl. 421) de hulding vermeldt van JAN VAN BRABANT als graaf van Holland en Zeeland, teekent hij aan, dat de inhuldiging in Kennemerland geschiedde 'volgens de oude gewoonte, op de bekende hoogte bij 't slot te Heemskerk, in echte stukken van dezen tijd Stopelberghe genoemd (Reeckening van PH. ENGHEBRECHTZ. H.S.).' Slechts behoort hier de naam Stopelberghe in Scepelberge of Scepelenberghe veranderd te worden, omdat de door WAGENAAR bedoelde rekening dezelfde is als de boven door ons aangevoerde van HUGO Heer van CULEMBORG, en daarin Scepelenberghe gelezen wordt. WAGENAAR heeft zich voorts vergist, met die rekening aan PH. ENGELBRECHTSZ. toe te schrijven; denkelijk door dat in het uittreksel dat vóór hem lag (en thans mede nog op het Rijks-Archief voorhanden is) de rekeningen van ENGELBRECHTSZ. aan die van HUGO VAN CULEMBORG voorafgaan. De opgave hiervan hebben wij te danken aan de heeren Rijks-archivarissen, die deswege een opzettelijk onderzoek hebben gelieven te doen. Dat in den tekst van het door WAGENAAR gebruikte uittreksel werkelijk Stopelberg gelezen wordt, kan natuurlijk niet het minste bezwaar opleveren tegen de lezing Scepelenberg, die in de rekening zelve gevonden wordt.

Moelijker is misschien te beslissen, hoe de oudste lezing van den naam geweest is. Bij à LEIDIS (in 1361) luidde hij Scippelinge; in de rekening van 1418 Scepelenberghe. Maar in een ouder stuk, dagteekenende van het jaar 1108, wordt hij Siepelingheberg geheeten. Dat stuk is een brief, betekend door den Egmondschen abt ADALLARD, strekkende tot bevestiging van eenige vrome giften aan de kloosterbroeders van Egmond. Daarin komt eene gift voor van zekere vrouwe BAVA, bestaande in 'land (gelegen) in (of bij) dat gedeelte (van Kennemerland, hetwelk) Siepelingheberg (genoemd wordt),' jaarlijks betalende 26 denariën, tot rust harer ziel en ter voorziening in het gebrek van wijn, dat de kloosterbroeders geleden hadden; zie dien brief in de Ecmundensia uitgegeven door BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, Rijks-archief II, 213. Nu is wel niet twijfelachtig, dat door dit Siepelingheberg dezelfde heuvel bedoeld is, die in voormelde latere stukken Scippelinge en Scepelenberghe heet; maar de vraag is, of wij aan de spelling Siepelingheberg, als de schijnbaar oudste, de voorkeur behooren te geven? Wij gelooven het niet. Integendeel, wij zijn van gevoelen, dat de lezingen Sceppelinger en Scepelenberghe, door twee verschillende historische bescheiden en tevens door de overlevering gesteund, de voorkeur verdienen. Siepelingheberg is blijkbaar eene schrijffout, in plaats van Scipelingheberg, in het afschrift van het charter van 1108, dat door den Heer BAKHUIZEN VAN DEN BRINK t.a. pl. gevolgd is, en welk afschrift uit de XVde eeuw dagteekent. Men ziet hieruit intusschen, dat ons Huldtooneel reeds in den aanvang der XIIde eeuw onder een bepaalden naam

Jan van Brabant en Jacoba van Beieren

bekend was. - Dat zijn historische oorsprong tot veel vroeger tijden opklimt, kan uit het navolgende blijken.

Men weet, dat dáár waar de geschreven oorkonden zwijgen, overblijfselen onder den grond verborgen soms als getuigen kunnen optreden, even onwraakbaar en duidelijk als de beste historische bescheiden. Zulke overblijfselen zijn ook hier onze gidsen.

Toen door den Heer GEVERS VAN ENDEGEEST de dag bepaald was, waarop de grondslag voor het gedenkteeken zou gelegd worden, gaf hij namelijk vergunning, op de plaats van dien grondslag vooraf eene opgraving te doen tot onderzoek naar overblijfselen, die mogelijk over de oudheid en de oorspronkelijke bestemming opheldering konden geven. Zulk eene gelegenheid mogt niet worden verzuimd, omdat later, wanneer het monument zou zijn opgericht, eene opgraving op die plek niet meer doenlijk zou zijn.

Zoo werd (den 3 Nov. ll.) in het midden des heuvels eene sleuf gegraven van vijf el lengte en ruim anderhalve el diepte, d.i. tot daar, waar zich de natuurlijke, nooit geroerde zandbodem vertoonde. Die werkzaamheid, met de noodige omzigtigheid uitgevoerd, leverde deze belangrijke uitkomsten. Reeds bij de eerste spade werden in den donkeren, humusachtigen bovengrond houtskolen gevonden, die op oude verbrandingen wezen. Op eenige meerdere diepte vertoonden zich die kolen menigvuldiger, tot op de diepte van 1,2 el toe. Maar daar waren de houtskolen en humusachtige aarde met onderscheidene voorwerpen en gereedschappen uit den vroegsten voortijd vermengd, als: brokstukken van zwaar geoxydeerd ijzer, scherven van zeer oud aardewerk en verbrande beenderen. Van de laatste was het meerendeel te fragmentarisch om de afkomst te kunnen bestemmen; de best bewaarde, aan een onderzoek in 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie onderworpen zijnde, waren twee kroonen van menschenkiezen en een kakebeenstuk met een vóórtand van een klein paard. Het ijzer bestond in meer dan vijftig brokken, de scherven in meer dan honderd stuks; en nadat dit alles behoorlijk gezuiverd en onderzocht was bleek, dat het tot eene zeer hooge oudheid opklom. Tusschen de scherven toch bevond zich geen enkele die voor later dan den Karlovingischen tijd kon gehouden worden; verscheidene behoorden tot evengemelden tijd (IXde eeuw), maar enkele droegen het romeinsch en vele het oud-germaansch karakter. De oudheid der germaansche fragmenten scheen nader aan den frankischen dan aan den romeinschen tijd te grenzen.

Aan de overblijfselen van ijzer kon men wegens hun zwaar geoxydeerden en fragmentarischen toestand, geene kenmerken van bepaalde oudheid meer bespeuren; maar aangezien zij tusschen en vermengd met voornoemd aardewerk gevonden werden, is het niet twijfelachtig, dat zij tot dezelfde oudheid opklimmen en dus deels tot het romeinsche en deels tot het frankische, of tot een van deze beide tijdperken behooren. Tusschen de ijzeren voorwerpen kon men nog erkennen: zestien klinkbouten, misschien slotschroeven, vijftien spijkers, waaronder de hoefnagel van een paard, drie fragmenten van een dolk, naar het scheen (overeenkomstig met romeinsche) en een fragment, dat op een deurklopper of klinkligter geleek.

Het is hier de plaats niet in eene uitvoerige beschouwing van deze voorwerpen te treden, of van de meer of minder waarschijnlijke gissingen, waartoe zij aanleiding geven. Wij merken nog slechts op, dat uit de gedane onderzoekingen gebleken is, dat op die plek in overoude tijden groote vuren moeten gestookt zijn; - dat de verbrande menschenbeenderen op lijkverbranding en begrafenis wijzen; - dat de paardenbeenderen het vermoeden wettigen van verbranding van een paard, hetzij als offer of als medegifte op den brandstapel van den overledene; - dat de scherven afkomstig zijn van huisraad, gelijk men bij maaltijden, ter gelegenheid van lijkverbranding en offerhanden, plag te gebruiken en daarna in den vuurbrand wierp, en dat een en ander uit de eerste eeuwen onzer jaartelling dagteekent. Het is bovendien gebleken, dat de heuvel geenszins, gelijk men tot dusver meende, een natuurlijke zand- of duinheuvel is, maar dat hij, althans ter hoogte van 1,2 el, door menschenhanden is opgehoogd. En dat nu een gedurende omstreeks negen eeuwen gewijde grond later werd gekozen om tot huldigungsplek der landheeren te dienen, is zeker even natuurlijk, als dat men op plaatsen, waar eertijds heidensche altaren en tempels stonden, later christelijke kerken en kapellen heeft opgericht.

De eigenlijke heuvel, zoo als hij zich thans vertoont, heeft de hoogte van ruim 2 el, de lengte van 40, de breedte (oost-west) van 16 el, en draagt geene sporen van immer

beteeld geweest te zijn; oorspronkelijk is hij echter zeker groter geweest: ten oosten immers en ten westen is blijkbaar de voet tot vlak land gemaakt hetwelk door gripfen stijl van de hoogte is afgescheiden, en ten zuiden zoo wel als ten noorden werd hij ook gestadig ingekrompen door afgraving ter vergrooting van den teelgrond aan weerskanten; tot dat de Heer GEVERS VAN ENDEGEEST in 1848 hieraan paal en perk stelde door het planten van houtwallen; terwijl nu, bij gelegenheid van het gedenkteeken, de voet, aan de zijde van den straatweg en daarvan slechts 50 ellen verwijderd, weder is bijgeglood.

NB. Afbeeldingen stonden niet in de oorspronkelijke uitgave maar zijn voor dit artikel toegevoegd.

Het Huldtoneel of Scepelenberg

Het Huldtoneel is een van de archeologische en historische monumenten in de gemeente Heemskerk. Het is een kunstmatige heuvel aan de huidige Rijksstraatweg, de vroegere Heerenweg of 's Gravenweg, de weg waarover de heren, meestal de graaf van Holland trok om zijn bezittingen te bezoeken. Deze weg liep van Dordrecht tot aan Camperduin. Het monument ligt schuin tegenover de Marquettelaan, in de buurt van Noorddorp. Hier werden ooit de Graven van Holland ingehuldigd (vandaar de naam Huldtoneel) als Heren van Kennemerland, onder meer Albrecht van Beieren in 1361 en Jan IV van Brabant in 1418.

Het archeologisch monument 'Huldtoneel' met daarop de gedenkzuil welke een apart rijksmonument is.

Het inhuldigen betekende dat de Kennemers de nieuwe graaf als hun nieuwe heer accepteerden. Voor de graaf was dat van belang, omdat hij daardoor op hun steun (en belastinggeld) kon rekenen. In Holland waren minstens twee van dergelijke plaatsen (Katwijk was de andere). Andere huldgingen vonden plaats in stadhuizen of op marktpleinen.

Het is één van de eerste wettelijk beschermde archeologische monumenten in Nederland. Het Huldtoneel is tegenwoordig een van de drie archeologische rijksmonumenten in Heemskerk. De andere twee zijn de ruïne van Kasteel Oud Haerlem, en de offerpoel in de Broekpolder.

Ruïne Oud Haerlem

De Vlaskamp, Broekpolder

Naar overleveringen zou het Huldtoneel al voor de Romeinse tijd zijn ingericht als Germaanse heilige plaats. Uit bij opgravingen gevonden voorwerpen en sporen is komen vast te staan, dat de heuvel ooit een offerplaats is geweest. Hier zou ook recht zijn gesproken over de bewoners van de streek. In 860 duikt het huidige Huldtoneel als 'Schupildhem' op in de geschreven geschiedenis. Het monument staat beschreven in het eind 18de eeuwse "Het Vaderland" van Gerrit van der Jagt. Hierbij is vermeld, dat in vroegere tijd naar het gebruik der Friezen, bij de verkiezingen de gekozen veldheren op een schild door vier edelen werden gedragen.

Fantasietekening van de inhuldiging van Brinno
(leider der Kaninefaten) uit 'het Zegepralant Kennemerlant'

In 1863 onderzocht de conservator-archeoloog L.J.F. Jansen van het Rijksmuseum van Oudheden de heuvel middels een opgraving. Hij vond aardewerk, verbrand bot, houtskool en resten van geoxideerd ijzer. Hij concludeerde dat het een begraafplaats uit de Romeinse tijd betrof. Helaas zijn alle vondsten in de loop van de tijd zoekgeraakt. Er is wel een rapport met vondstenlijst van L.J.F. Jansen bewaard gebleven. In 1863 werd het driezijdig hardstenen monument op het Huldtoneel geplaatst door de toenmalige eigenaar van de heuvel, jonkheer mr. D.Th. Gevers van Endegeest. Naar alle waarschijnlijkheid is het monument onmiddellijk na de opgraving geplaatst.

De tekst op het monument op het huldtoneel luidt:

DOOR GEVERS v ENDEGEEST EN ZIJNE VROUW MJ DEUTZ ASSENDELFT OPPERIGT MDCCCLXIII

DE GRAVEN VAN HOLLAND WERDEN HIER NAAR OVERLEVERING ALS HEEREN VAN KENNEMERLAND
GEHULDIGD

WANDELAAR WIL DIT GEDENKTEKEN EERBIEDIGEN

De drie zijden van het monument op het Huldtoneel

In 1951 werd in het oude Raadhuis van Heemskerk een glas-in-loodraam aangebracht (gemaakt door de kunstenaar Edlef ter Haar Romeny), dat laat zien hoe hertog Jan VI van Beieren in 1418 plechtig de eed aflegt.

Het glas-in-loodraam met de inhuldiging van Jan VI van Beieren

Het Huldtoneel is geheel omringd door bomen en een haag. Het bijzondere hiervan is dat alle bomen en struiken van inheemse oorsprong zijn. We onderscheiden een es, zomereik, vlier, meidoorn, lijsterbes, vogelkers, beuk, hulst, boswilg en sleedoorn. De haag aan de wegkant is van haagbeuken, herkenbaar aan het fijn-nervige blad.